

La Catalunya diversa a les biblioteques catalanes del segle XVIII: la biblioteca dels Bofarull de Reus

Borja de Querol i de Quadras / Berta Caldentey Cabré

Introducció

El propòsit d'aquesta comunicació consisteix a fer una interpretació dels continguts de la biblioteca d'una família reusenca que a finals del segle XVII deixa el gremi de blanquers per entregar-se a una activitat comercial centrada, principalment, en el comerç d'aiguardent. Gràcies al comerç d'aiguardent i d'altres mercaderies, aquesta família s'erigeix, al llarg del segle XVIII, en una de les representants més destacades de l'esperit comercial, burgès i arriscat de la centúria a Reus. La biografia d'aquesta família del mil set-cents, però, queda incompleta si no es té en compte el contingut de la seva biblioteca, formada per gairebé vuit-cents volums.

Donades les limitacions pròpies d'una comunicació, aquesta tasca de recerca se centra en una breu però molt significativa selecció de llibres. En l'exposició de les biografies que integren aquesta família del XVIII queda de manifest la singularitat del seu perfil: no es tracta d'intel·lectuals, ni de membres del clergat, ni d'homes de ciències, sinó d'un seguit d'empresaris que, més enllà de les seves filiacions ideològiques, mostren, mitjançant la biblioteca, que van creant a poc a poc una decidida voluntat d'ampliar la seva mirada per tal de copsar les noves idees i els nous pensaments que caracteritzen l'etapa històrica en què viuen.

Per tant, primerament, s'exposarà la biografia dels membres de la família Bofarull. Tot seguit, s'analitzaran catorze de les obres de la seva bi-

blioteca particular, obres que, en definitiva, esdevindran un interessant reflex de la diversitat de la Catalunya del segle XVIII. Finalment, es comentaran les diferents conclusions a què aquesta anàlisi condueix.

Josep de Bofarull i Gavaldà

Josep de Bofarull i Gavaldà naixé i morí a Reus (1711-1779). Personatge de l'antic règim d'aquest país, pot ésser considerat el fundador del llinatge dels Bofarull i de la casa-palau Bofarull de Reus.

Josep de Bofarull i Gavaldà, burgès català del segle XVIII, es va enriquir amb el comerç de l'aiguardent, i ho va fer de ben jove, a l'edat de vint-i-nou anys. Cap a l'any 1740, gràcies a la seva folgada posició econòmica, se li presentà la possibilitat d'ocupar càrrecs a l'administració local. A partir de l'any 1738, començà a adquirir propietats urbanes a Reus i propietats rústiques a Tarragona, Reus i Constantí. Individu religiós, això no li va impedir, però, de mostrar interès per llibres com *Instituciones Políticas*, del Baró de Bielfeld, un llibre que Ernest Lluch concep com "una de las obras que más influyeron en la entrada a Europa entre 1760 y 1789 [...] La obra de Bielfeld, escrita a la sombra de Prusia, penetró en España con fama justificada de que era un libro netamente anticatólico". A més de la seva vinculació a les iniciatives de la Junta de Comerç de Barcelona, Josep de Bofarull i Gavaldà destacà també per les seves aportacions a la col·lectivitat: contribuí a la reconstrucció de l'Hospital dels Pobres de Reus i a la promoció del desenvolupament del port de Salou. D'altra banda, la seva activitat de mecenatge el portà a encarregar els seus retrats per a la casa Bofarull i per a l'Ermida de Misericòrdia de Reus.

S'ha conservat un retrat a l'oli de Josep de Bofarull i Gavaldà, en el qual, amb la mà esquerra, agafa un paper en què es llegeix la llegenda següent: "Al noble Josep Bofarull i Gavaldà rector de l'Ermida de N.S.A. de Misericòrdia nacido en Reus el 24 de abril de 1711". Fernando Querol Muller, descendent de Josep de Bofarull, indica a les seves *Notas familiares* (1957): "Presidió la Junta que, sobre una ermita ya existente, levantó el santuario de Misericordia, en uno de cuyos altares se puso el blasón de la familia. Al erigir el santuario, trajeron de Roma los cuerpos

de tres santos, entre ellos el de San Policarpio; a ello es debido, seguramente, que fuese patrono de varios de sus descendientes”.

El *Llibre Major d'en...* (el seu inventari de béns) detalla els càrrecs que Josep de Bofarull i Gavaldà va ocupar a l'administració local. Va ser regidor vitalici de Reus durant nou anys de manera ininterrompuda i consta que “se aplicó con la mayor actividad a la pilla de Vagabundos, y Mal Entretenidos [...] Sirvió de Regidor y Regente muchas veces la Baylia de la misma Villa de Reus en el año mil setecientos cincuenta y seis”. També va ser *bayle* (administrador) de la Baronia de Mascalbó (1757-1758) i subdelegat de Marina de Reus (1748-1772), “teniendo a su cargo la cuadrilla, y Gremio de Mareantes de el Puerto de Salou, y el cuydar de recoger, y distribuir los fondos u caudales de esta [...] se aplicó también a reclutar gente voluntariamente, para el servicio de la Marina”. El 20 de maig de 1760, va obtenir “la Gracia de Ciudadano Honrado de Barcelona”, i les despeses derivades de l'obtenció dels títols de cavaller (1772) i de noble (1774) a favor seu van ésser sufragades per la companyia comercial de la qual n'era propietari. De fet, van ésser els seus dos fills, Josep i Francesc Bofarull (que també treballaven a la companyia), els qui promogueren l'obtenció d'aquests títols.

Josep de Bofarull i Gavaldà es va dedicar al comerç a l'engròs d'aiguardent, vi, oli i grans. El cadastre de Reus ens informa que l'any 1740, quan tan sols comptava vint-i-nou anys, ja era propietari d'una fàbrica d'aiguardent, d'una casa al carrer de Monterols, d'una altra al Raval de Monterols, d'un matxo i de peces de vinya. Deu anys més tard, ja s'havia convertit en un dels primers fabricants d'aiguardents de Reus, però no estava inclòs a la llista dels deu màxims impositors reusencs que figuren al Cadastre de 1750. Entre els anys 1750 i 1760, comprà cases al Raval de Monterols i seda a l'Aragó, alhora que signava i li eren reconeguts nombrosos deutors. A l'any 1763, ja era propietari de quatre cases a Reus, i continuava tenint la fàbrica d'aiguardent i disset peces de terra, gairebé totes a la partida de la Roureda, amb vinya i olivera. Va comprar diverses cases a Reus, inclosa la de l'actual carrer de Llovera, on més endavant es construiria el que avui es coneix com Palau Bofarull. També va adquirir petites propietats rústiques a Reus (el Mas de La Roureda, més endavant anomenat Mas de Bofarull), al terme de Constantí i al Territori de Tarragona, on va defensar els seus drets de reg. En aquestes terres, a més d'invertir en censals, deutors i d'altres drets reials, fins i tot va aconseguir abolir l'obligació de “apacentar el ganado en ellas”. A tot això cal afegir els interessos

al cinquanta per cent que tenia a diferents forns de pa de Reus, com el del carrer de Sant Jaume i el del carrer dels Recs, i la quarta part del conducte anomenat “de las vinasas” que posseïa.

L'any 1765, ja havia format una companyia de comerç amb els seus fills Josep i Francesc. Sabem que aquesta companyia comprava mocadors de seda a València i a Galícia per a l'exportació. Josep Bofarull i els seus dos fills intervenien en moltes de les iniciatives econòmiques promogudes per la Junta de Comerç de Barcelona, com ara la Sociedad y Compañía de Seguros d'aquesta Junta; la Companyia de Comerç amb les illes de Santo Domingo, Puerto Rico i La Margarita per Hondures i Guatemala, i la Societat de Fons Perduts. D'altra banda, la Companyia dels Bofarull també participà amb Pablo de Miró i Clavaguera en negocis de barca en el port de Mataró. A més, els Bofarull tenien negocis en-sembla amb altres ports, com ara els d'Arenys de Mar, Salou, Mataró i Canet de Mar, dirigits a l'explotació de *saethias*, i també compraven fusta de roure a Itàlia per fer les bótes de vi. Finalment, a Reus també gestionaven interessos d'altres empreses com *Wombwells*, *Arabet*, i *Comp^a de Barcelona*.

Eren els Bofarull una família d'il·lustrats?

Josep de Bofarull i Miquel

Hereu de Josep de Bofarull i Gavaldà, va continuar el negoci de l'aiguardent juntament amb el seu germà Francesc. Ocupà diversos càrrecs a l'Ajuntament de Reus i, també juntament amb el seu germà Francesc, impulsà nombroses actuacions culturals i socials (el Teatre de les Comèdies i l'Hospital dels Pobres).

És l'autèntic responsable de la construcció del Palau Bofarull, la façana del qual, realitzada per ell, definitivament proporciona unitat a les cases adquirides per Josep de Bofarull i Gavaldà i a les que ell mateix comprà.

Probablement, la façana fou dissenyada entre els anys 1781 i 1786 per encàrrec de Josep de Bofarull i Miquel, amb la col·laboració del seu germà Francesc i de l'equip del pintor Pedro Pablo Montaña.

Sobre els solars de dues cases adquirides per Josep de Bofarull i Miquel es va construir un gran magatzem, damunt el qual s'edificà el saló noble decorat amb pintures del pintor Montaña: A) Al bell mig del sostre del saló hi figuren les imatges de Carles III i de Carles IV i la seva esposa, i entre les dues imatges, l'escut de nou quarters de Josep de Bofarull i Gavaldà; B) Al voltant d'aquest conjunt central, a les galeries, hi figuren vuit pintures que representen els pobles d'Europa, Àsia, Àfrica i Amèrica; C) Dels tres quadres que pengen a les parets –en un principi, havien d'ésser quatre, però finalment Montaña sols en va pintar tres–, segons la documentació familiar, un és obra del pintor Montaña, mentre que els altres dos foren pintats per Flaugier.

Al Mas de la Roureda, comprat pel seu pare, Josep de Bofarull i Miquel hi construï una font amb una imatge de la Verge de la Misericòrdia i un batan per al blanquejat de pells. A més, va ampliar el traçat de la mina d'aigua.

Francesc de Bofarull i Miquel i els seus fills Francesc i Pròsper de Bofarull i Mascaró

Al voltant de l'any 1787, Pedro Pablo Montaña va realitzar un retrat a l'oli de Francesc de Bofarull en el que hi apareix un escut d'armes amb nou quarters dels cognoms Bofarull, Llagostera, Gavaldà, Cabré, Rosich, Clergué, Magrinyà, Arbonés i Savall, també descrits al *Llibre Major d'en...*

Al fons del quadre, a mà dreta, s'observa una biblioteca de tres prestatges plens de llibres. A l'inventari de béns *post mortem* de Francesc de Bofarull hi podem llegir la menció explícita dels llibres que posseïa: “sets cents tomes de llibres la major part enquadernats a la francesa, Espanyols, Francesos e Italians, Algunes màquines de física experimental, i altres joguines, junt amb tres globus geogràfics, una caixa de llibres Ecclesiàstics...”.

Darrere Francesc de Bofarull, mig amagat per la seva mà dreta, trobem un drap amb uns signes, possiblement les seves marques comercials. Darrere el drap, unes bótes de vi o aiguardent, símbol d'una de les fonts d'enriquiment dels Bofarull. Al fons, hi apareix una marina amb una talaia de la zona de Salou i un vaixell, sens dubte una al·lusió al comerç

marítim. Recordem que els Bofarull participaren en diferents negocis a ultramar, especialment amb Amèrica.

El *Llibre Major d'en...* també explica que Francesc de Bofarull va estudiar llatí a Reus i va aprendre francès a Barcelona, on va fer pràctiques a diverses cases de comerç.

L'any 1768, Francesc de Bofarull va associar-se amb el seu pare i el seu germà Josep. Van constituir una companyia de comerç, i a la mort de Francesc, la seva part en el negoci passà a mans del seu fill gran, Francesc de Bofarull i Mascaró.

L'any 1780, Francesc de Bofarull i Miquel va ser nomenat Administrador de l'Ermita de Misericòrdia, Verge de la qual ell n'era molt devot, i va ocupar aquest càrrec fins a la seva mort. Va ésser Síndic dues vegades, el 1772 i el 1777, i també ocupà el càrrec d'Administrador de l'Hospital dels Pobres de Reus, des de l'any 1773 fins l'any 1786. En qualitat d'administrador de la institució esmentada, per tal d'obtenir-ne ingressos destinats a la seva millora, va dur a terme dues iniciatives importants: d'una banda, va construir dos forns; de l'altra, l'any 1775, va començar la construcció del *Teatre Principal* (dit de les Comèdies), com ens informa el *Llibre Major d'en...*

Es conserva una carta al pintor Montaña en què Francesc dóna instruccions al pintor en relació a uns quadres que s'havien de pintar durant el temps que el seu germà Josep ocupà el càrrec de regidor a l'Ajuntament. Veiem, doncs, que Francesc no només col·labora amb el seu germà Josep en els afers comercials, sinó també en els culturals i en aquells que tenen a veure amb la política local.

La manera de pensar i, conseqüentment, d'actuar de Josep i Francesc de Bofarull i Miquel va ésser tan coincident, que fins i tot enviaren els seus respectius fills primogènits, Joan de Bofarull i Morell i Francesc de Bofarull i Mascaró, a estudiar junts dos anys (1785-1787) a Londres, on arribaren després de passar per París, Lió i Montpeller. A Londres estudiaren "la lengua inglesa, cuentas [...] carácter de letra, dibujo, y porte de libros en partida doble, juntamente con el álgebra... para enterarse del trato, costumbres, particularidades, y curiosidades...", segons el *Llibre Major d'en...* L'any 1787, els dos cosins tornaren a Reus, però tornaren a marxar aquell mateix any per fer pràctiques de comerç a casa de Joan Saluda d'Alacant. A més, van visitar València, Sevilla, Madrid, Màlaga, etc.

Cal també fer menció d'un altre fill de Francesc de Bofarull i Miquel, Pròsper de Bofarull i Mascaró (1777-1859), que va ser director i organitzador de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, autor de l'obra *Los Condes de Barcelona vindicados* i membre de la Real Academia de la Historia de Madrid i de la Real Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. A més, va iniciar la Col·lecció de Documents Inèdits de l'Arxiu General de la Corona d'Aragó. El seu fill Manuel de Bofarull i de Sartorio (1816-1892) va continuar la tasca de direcció de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i a ell, alhora, el succeí en el càrrec el seu fill Francesc de Bofarull i Sans (1843-1938).

Casimir de Bofarull i Miquel

Nascut el 1749, Casimir de Bofarull i Miquel fou militar i poeta. Es conserva una *Copia que el día 22 de noviembre de 1785 pronunció el teniente coronel Dn Casimiro de Bofarull* a la Biblioteca de Catalunya; aquest discurs fou pronunciat a la Sociedad Económica de Amigos del País de Puerto de Santa María (Cadis). D'altra banda, com al cas dels seus germans Josep i Francesc, destaca la seva defensa de l'ensenyament popular. A causa de la seva professió, va viatjar molt, i els seus viatges li van permetre gestionar els interessos de la família a Amèrica. Ascendit a mariscal de camp, morí l'any 1802 en una missió a les Balears.

Els llibres de la família Bofarull

M.VAL Martialis

Ex Musco Petri Scriverij

Barcinona

Ex Typ.Antonij

Lacavalleria

1677

Llibre autoritzat pel Bisbe de Barcelona Ildefonso de Sotomayor, que fou president de la Generalitat de Catalunya entre 1677 i 1680. És un dels tres presidents de la Generalitat de la Edat Moderna d'origen no català.

Antonio Lacavalleria era fill de l'impressor Pere Lacavalleria, resident a Barcelona, però d'origen occità. Sembla que Pere Lacavalleria va rebre l'encàrrec d'imprimir el llibre d'Andreu Bosch, jurista de Perpinyà, *Sumari, índex o epítome dels admirables y nobilíssims títols de honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*, vers l'any 1628. Sembla que Andreu Bosch va ésser un jurista favorable a l'argumentació constitucional o monarquia electiva. A més, va editar, l'any 1642, una vegada establert a Barcelona, un *Dictionario castellano ... Dictionaire François ... Dictionari catala*, un manual de conversa trilingüe, reeditat pel seu fill Antonio l'any 1647. Cal destacar la relevància d'aquesta família d'impressors, que imprimiren llibres molt destacables a l'època de l'anomenada "Revolta catalana". Antonio Lacavalleria va publicar plecs poètics solts tant en castellà com en català.

Agreda, Sor María de Jesús.

Mystica Ciudad de Dios, Milagro de su Omnipotencia y abysmo de la gracia divina, y vida de la virgen, madre de Dios, reyna, y señora nuestra María Santísima, restauradora de la culpa de Eva, y medianera de la gracia. Madrid, Imprenta de la Causa de la Venerable Madre, 1765.

L'obra d'aquesta monja mística tracta de la vida de la Verge, i la va escriure dues vegades. Va destruir la primera versió perquè un religiós li va manifestar que era contrari al fet que les dones escrivissin sobre temes teològics. La segona versió va ésser editada quan va morir. Se'n van fer dues-centes cinquanta edicions, ja que per a alguns era una santa Teresa de Jesús. Els jansenistes i professors de la Universitat de París es manifestaren en contra d'aquesta obra, ja que defensava el dogma de la immaculada concepció.

Miguel Jerónimo Suárez

Archivero de la Real Junta de Comercio, miembro de la Real Sociedad Económica de Amigos del País.

Memorias Instructivas, Útiles, y Curiosas sobre Agricultura, Comercio, Industria, Economía, Medicina, Química, Botánica, Historia Natural...- sacadas de las mejores obras que hasta aqui han publicado las Reales Academias, y Sociedades de Francia, Inglaterra, Italia, Alemania, Prusia y Suecia...

Aquest és el primer de diversos toms publicats a Madrid per Pedro Marin l'any 1778 i següents. És interessant citar com exemple la *Memoria Prime-*

ra, *Sobre las Polillas o insectos que roen las lanas y las pieles*, que forma part de les “Memorias de la Real Academia de las Ciencias de París”.

Barón de Bielfeld

Instituciones Políticas

Es compta amb dos volums de l'obra, tots dos dedicats al Conde de Aranda, el primer d'ells, publicat a Madrid, a la Impremta de Gabriel Ramírez (1767); el segon fou publicat per Andrés Ortega (1777). La traducció és de Domingo de la Torre y Mollinedo.

Bielfeld és un cameralista que influí molt en els economistes catalans. Ernest Lluch destaca la claredat d'aquest autor, la importància que concedí a la Hisenda Pública i la distinció que dugué a terme entre els principis d'economia i d'hisenda pública. D'altra banda, Olavide va incloure l'estudi d'aquesta obra al seu Pla d'estudis (Dret) per a la Universidad de Sevilla.

El Conde de Aranda, un dels principals representants del reformisme il·lustrat espanyol (el seu nom va lligat a noms il·lustrats com els de Campomanes i Floridablanca), va intentar una política reformista que el mateix Voltaire no va dubtar a lloar. Realitzà el primer cens de la població espanyola, i les seves actuacions es basaren en la reforma agrària i la colonització de Sierra Morena. Fou destituït per la seva política profrancesa.

Miège et Boyer

Grammaire Angloise-Françoise, corrigée, réformée et augmentée par M. Mather Flint. Paris, Briasson, 1767.

Conté un mètode clar i fàcil d'assoliment en poc temps del domini de l'anglès. La primera edició és de l'any 1678, i la de la família Bofarull n'és la novena edició. Les biblioteques de la Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona, de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Valencia, del botànic il·lustrat A. J. Cavanilles i d'altres institucions o personatges remarcables de l'època també en tenien un exemplar.

Francois de Salignac de la Mothe, más conocido como François Fenelon

Diálogos de los muertos antiguos y modernos. Traducidos por Miguel José Fernández. Madrid, Imprenta de Antonio Muñoz del Valle, 1759.

F. de Salignac de la Mothe (1651-1715) fou membre de l'Acadèmia Francesa, preceptor del nét de Lluís XIV i arquebisbe de Cambrai. Autor del segle XVII molt traduït a l'Europa del segle XVIII, en destaquen les novetats pedagògiques que introdueix a *La educación de las niñas*, així com les referides a l'educació intel·lectual i política a *Diálogos de los muertos*. Aquesta última obra consisteix en uns esbossos històrics on es presenten homes de totes les èpoques, països i condicions, amb el propòsit de crear interès per la història universal, la literatura, la filosofia i les arts mitjançant el diàleg. Finalment, *La aventura de Telémaco* és una mena d'enciclopèdia de mitologia i manual d'educació per al nét de Lluís XIV de França.

Torcuato Tasso

La Gerusalemme Liberata. Nizza, Societa Tipográfica, 1784.

El tema d'aquesta obra és la recuperació de Jerusalem pels cristians durant la primera Croada. En ella es destaca el simbolisme del triomf de l'Església de la Contrareforma i la referència a Orient. A més, Tasso, malgrat el seu interès per la cavalleria, per la literatura cavalleresca i per l'efecte que aquest tipus de literatura exercia en els seus lectors, concedia molta importància a la veritat, a la història i a les normes literàries, i rebutjava l'ús de l'element sobrenatural.

Justo de la Barra

Los dos robinsones ó aventuras de Carlos y Fanny, dos niños ingleses, abandonados en una isla desierta de América, Madrid, Imprenta de la Viuda é Hijo de Marin, 1792.

Robinson Crusoe és, sense cap mena de dubte, el paradigma de novel·la de naufragi. Fou, a més, l'origen de tot un seguit de textos, coneguts com *robinsonadas*, en què es presenta un home construint una civilització del no res, sense institucions heretades. El text de Defoe fou censurat a Espanya l'any 1756, i fou realment conegut a través d'edulcorades versions de l'alemany Campe, *El nuevo Robinson* (traduïda l'any 1804 per Tomás de Iriarte), i de Justo de la Barra, *Los dos Robinsones* (Madrid: viuda e hijos de Marín, 1792). En aquestes adaptacions s'imposa el didactisme i la moral sobre l'autèntica intenció de Defoe, que era reafirmar la condició de l'individu i els seus valors davant la nova societat.

Francisco Álvarez

Noticia del establecimiento y población de las Colonias Inglesas en la América Septentrional, Madrid, Antonio Fernández, 1778.

És un tractat sobre la història i el descobriment, és a dir, sobre l'origen de les colònies a Maryland, Nova Anglaterra, el Canadà, La Florida, els costums dels indis...

José del Campo-Raso

Continuación á los Comentarios del Marqués de S. Felipe desde el año 1733, Madrid, Imprenta Real, 1793.

El Marquès de San Felipe, Vicente Bacallar y Sanna (1699-1726), procedia d'una família noble de Sardenya i era partidari de Felip Vè (Sardenya depengué de la Monarquia hispana fins el Tractat d'Utrecht de 1714). Fou militar, lingüista, historiador i ambaixador a Gènova. Membre de la Real Academia Española, col·laborà en la compilació del primer diccionari (1726). Va ésser l'autor de diversos poemes i de llibres d'història, entre els quals en destaca *Comentarios de la guerra de España y historia de su Rey Pheliupe V el Animoso*, escrit per encàrrec de Felip Vè.

Editada en castellà a Gènova l'any 1725, denota una actitud crítica amb el rei després de la Guerra de Successió. Comenta sense embuts la situació psicològica del monarca, i també formula comentaris negatius sobre una part de la Cort, en què es troben personatges com ara Alberoni. El rei prohibí la circulació de l'obra poc després de l'edició. Ricardo García Cárcel inclou l'obra de Bacallar a la bibliografia crítica amb Felip Vè. D'altra banda, José del Campo Raso amplià aquesta obra en una edició de 1756. L'any 1792, Benito Cano s'encarregà de l'edició de l'obra completa de Campo Raso.

Marolois, Samuel (1572-1627)

Opticae sive Perspectivae
Amstelodami- Joannis Janssonii 1657

Marolois fou un matemàtic francès. L'obra aquí esmentada és un tractat de geometria, trigonometria, topografia i altres disciplines similars. També va escriure tractats sobre arquitectura militar y fortificació, com ara *Fortification ou Architecture militaire* (1627).

Moreri, Luis

El gran diccionario histórico, miscelánea curiosa de la Historia sagrada y profana.

París & León de Francia; en París, Libreros Privilegiados, en León, Hermanos Detournes; 1753.

Luis Moreri (1643-1680) fou un prevere catòlic i un erudit francès. Concebé el projecte d'elaborar una enciclopèdia mitològica i històrica, la primera edició de la qual, en un volum, data de 1674 (Lyon). Moreri morí abans de l'aparició de la segona edició. Luis Moreri fou l'iniciador d'un dels diccionaris més influents del segle XVIII. Les edicions en francès del diccionari i dels suplementes es publicaren a Lió, París, Àmsterdam, Basilea i Venècia. Aquest diccionari, conegut com *El Moreri*, es va traduir a nombroses llengües: anglès, alemany, holandès i espanyol.

José de Miravel y Casadevante inicià la traducció al castellà del primer tom de l'edició francesa de l'any 1725. En el prefaci, els editors agraeixen la col·laboració de Luis Conde de Ericeira, del dominic fray Manuel Medrano, del prevere Patricio Bravo i del sacerdot de Mèxic Juan Francisco Sahún Ladrón de Guevara. *El Moreri* s'edità en castellà a Lió i a París, l'any 1753, en deu volums.

Antecedent d'aquest diccionari és el de Broissinière, imprès a París l'any 1644, que, alhora, tenia la seva llavor en un altre diccionari publicat l'any 1553 per Carlos Etiènne. *El "Moreri"* és un diccionari present a les biblioteques dels il·lustrats espanyols, i alguns d'ells –com ara Feijoo– el citen.

De Sancha, Antonio

Parnaso español. Colección de poesías escogidas de los más célebres poetas castellanos, Madrid, Joachin Ibarra, 1768.

Impressor, encuadernador i editor. Entre les edicions d'Antonio de Sancha (1720-1790) en destaca una del *Quijote*, i els primers toms de les *Memòries històriques de la Marina, Comercio y Artes de la Antigua Ciudad de Barcelona*, d'Antonio Campmany y de Montpalau. De Sancha reunia a casa seva una tertúlia d'il·lustrats, en què es tractaven temes relatius a l'educació i la difusió de l'humanisme.

Editat en diversos toms entre els anys 1768 i 1771, el *Parnaso* proporciona una selecció de poetes entre els quals hi destaquen Horaci, Juan

de Morales, Garcilaso de la Vega, Fray Luis de León, Lope de Vega, Francisco de Quevedo, Virgilio, Torquato Tasso...

Jorge Juan y Antonio de Ulloa, *Observaciones Astronomicas y phisicas en los reynos de Perú*, Madrid, imprenta Real de la Gazeta, 1773.

Conegut como “el sabio español”, Jorge Juan y Santacilia (1713-1773) fou un savi humanista i un gran matemàtic. L’any 1729, ingressà a l’Escuela Naval Militar de San Fernando. L’any 1734, s’embarcà, amb Antonio de Ulloa, a l’expedició organitzada per la Real Acadèmia de Ciències de París, per mesurar un grau del meridià terrestre a la línia equatorial que es troba a l’actual Equador. Es va determinar que la forma de la terra no era totalment esfèrica i es va mesurar el grau d’aplatament de la Terra. Jorge Juan i Antonio de Ulloa van viure dinou anys a Amèrica, on van realitzar tasques científiques i militars. En tornar, Jorge Juan fou enviat a Anglaterra pel marquès de la Ensenada, per estudiar les noves tècniques de construcció naval anglesa. L’any 1757, va fundar el Real Observatorio Astronómico de Madrid. Entre les seves obres destaquen *Observaciones astronómicas y físicas en los Reinos de Perú* (Madrid, 1748).

D’altra banda, el també militar i científic Antonio de Ulloa y de la Torre (1716-1795), en tornar a Espanya fou nomenat governador general de la Florida. També fou membre de la Societat Reial de Londres i de les Acadèmies de Ciències de París, Copenhague i Estocolm.

Conclusions

Com ja s’ha assenyalat, a l’inventari de béns de Francesc de Bofarull s’indica que tenia set-cents llibres acuradament encuadernats i una caixa de llibres eclesiàstics. Parcialment, tenint en compte una sèrie de referències, podem albirar que els llibres que s’indiquen com francesos, italians i espanyols devien ésser similars als del seu pare, Josep de Bofarull i Gavaldà, i als dels seus germans. Josep de Bofarull y Gavaldà nomenà hereu universal a Josep de Bofarull i Miquel, i per això els seus llibres formen part d’aquesta herència, a la qual pertanyen els llibres objecte d’aquesta comunicació, escollits de manera aleatòria per ésser analitzats.

Els catorze llibres de la Biblioteca del Palau Bofarull de Reus, permeten extraure interessants conclusions:

1. són llibres típics de les biblioteques d'il·lustrats espanyols, tant per la temàtica com pel nombre de volums;

2. la influència d'autors francesos és important; fins i tot alguns estaven editats a París, Lió o Niça i estaven editats en castellà. Tampoc no hi manca una gramàtica francès-anglès;

3. pel que fa als llibres de la biblioteca, l'idioma castellà és predominant: els llibres editats a França en castellà també tenien mercat a Catalunya. Per tant, la traducció al català podria suposar un cost excessiu. Ara bé, cal afegir que, tant a la documentació municipal com a la correspondència personal dels Bofarull (per exemple, quan escriuen al pintor Montaña) s'empra també el català. Això, tal vegada, suggereix que totes dues llengües coexistien a l'època;

4. predominen els autors il·lustrats. En aquest sentit, destaquen el llibre del sacerdot francès Fenelon, els volums de membres de les Societats Econòmiques de Amigos del País i els llibres o edicions dedicats al Conde de Aranda;

5. un dels temes predominants són els viatges, ja siguin reals o imaginaris. Així, cal destacar el llibre de Torcuato Tasso, que tracta de la primera croada idealitzada, duta a terme en nom d'una idea; és un viatge a Orient, però un viatge a un món conegut. Ara bé, al costat del llibre de Tasso també hi ha llibres que es refereixen a un món nou, és a dir, a Amèrica; en aquest sentit, cal assenyalar l'obra referida a la independència dels Estats Units, però també la que parla de les expedicions científiques a Amèrica del Sud. En conseqüència, aquests últims llibres, els que descriuen el Nou Món, ja real, poden interpretar-se com la materialització d'un somni. En definitiva, ja existeix un món nou en què es pot realitzar la utopia;

6. no falten els diccionaris (enciclopèdics), com ara el de Luis Moreri, ni les recopilacions d'articles científics (al cap i a la fi, també de tipus enciclopèdic), ni col·leccions de poesia clàssica (l'latina i castellana) com la del *Parnaso* de Luis de Sancha;

7. també hi ha llibres polítics considerats anticatòlics (com *Las Instituciones Políticas* del Barón de Bielfeld), o els llibres d'història política que es mostren crítics vers la política de Felip Vè (com el del Marquès de San Felipe). Sens dubte, el poder polític i l'eclesiàstic de l'època se sentirien incòmodes davant aquelles lectures;

8. una altra matèria tractada té a veure amb la recuperació de l'humanisme europeu, dels clàssics grecs i llatins. És a dir, a més del *Par-*

naso o del llibre de Fenelon, s'ha trobat un Marcial imprès per Antonio de Lacavalleria (fill de l'impressor francès resident a Barcelona, Pere Lacavalleria). A diferència de tots els altres volums comentats, que són fonts indirectes, en el cas d'aquesta obra de Marcial ens trobem davant una font clàssica directa;

9. juntament amb llibres de tema religiós, hi apareixen també llibres científics, concretament, de matemàtica pura;

10. després de tot el que s'ha analitzat fins ara, es pot concloure que, si bé no sempre mitjançant fonts directes, hi ha una clara voluntat de recuperar el passat clàssic i aprofundir en ell, però, alhora, un gust per les novetats il·lustrades, una molt marcada influència francesa i un afany per saber què ofería el nou món, és a dir, Amèrica, que ja no es contempla com una utopia, sinó com una realitat (i, d'alguna manera, com un nou "mercat");

11. No hi ha dubte que es tracta d'una biblioteca que ofereix un ventall temàtic molt ampli. Potser no sigui, per tant, agosarat plantejar que tal vegada els Bofarull del segle XVIII exemplifiquin l'aparició d'una nova mentalitat oberta als nous vents ideològics, culturals i econòmics que bufaven a Europa. És ben clar que es tracta del perfil d'un home nou, mogut per una curiositat molt sorprenent que, no content amb la forja d'un gran patrimoni econòmic, busca també ampliar la seva formació personal, la dels seus fills i la de la comunitat. Un home, doncs, plenament integrat en la Catalunya diversa del divuit.

Bibliografia

Borja DE QUEROL DE QUADRAS

"Nobles y comerciantes en Reus. Los Bofarull del siglo XVIII", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Universitat de Barcelona, 1988. (Actes del 2è Congrés d'Història Moderna de Catalunya).

"Las Alegorías de las pinturas del salón de la casa de Josep de Bofarull i Miquel en la villa de Reus, ¿mentalidad del Sr. Bofarull o del pintor Montaña?", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, nº 23, Barcelona, 2003 (Actes del 5è Congrés d'Història Moderna de Catalunya).

"Josep de Bofarull i Gavalrà, un empresari reusenc del segle XVIII". *Informatiu Museus. Revista de recerca i de divulgació cultural dels museus de Reus*. Reus, època III, núm. 38, novembre de 2007.

“La familia Bofarull i el seu palau de Reus”, dins de *El Palau Bofarull i l'arquitectura reusenca del segle XVIII*. (en curs d'edició).

Ricardo GARCÍA CÁRCEL

La opinión de los españoles sobre Felipe V después de la Guerra de Sucesión. Cuadernos de Historia Moderna Anejos, 202, I: 103-125.

GRUP ENCICLOPÈDIA CATALANA (<http://www.enciclopedia.cat>)

Manuel LLANAS

La edición barcelonesa: apuntes históricos. Barcelona metròpolis mediterrànea, abril 2003. (http://www.bcn.es/publicacions/b_mm/ebmm60/bmm60_qc54.htm)

José C. MARTÍNEZ GARCÍA,

El viaje a Utopía en la literatura española del siglo XVIII. (www.ucm.es/info/especulo/numero40/viutopia.html).